

research is aimed at identifying of diagnostic methods and the development methods of musical memory of the younger school children.

We consider that musical memory is not a separate type of memory, it is a symbiosis of species, operating in the music memorization, preservation and reproduction of the material. The basic processes, laws, types and mechanisms of musical memory are common to all people, regardless of age. In future we must find the ways to diagnose and train visual, auditory, physical, emotional and long-term memory of junior school children.

Key words: *musical memory, types of musical memory (sensory, visual, auditory, motor memory, short-term and long-term memory).*

УДК 374.015.31:373.2

О. С. Семенов

Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних наук України

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА МОДЕЛЬ ЗМІСТУ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЗАШКІЛЬНОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ З РАНЬОГО ФОРМУВАННЯ ТВОРЧО СПРЯМОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВИХОВАНЦЯ

Метою статті є обґрунтування структурно-функціональної моделі змісту діяльності позашкільного навчального закладу, орієнтованого на формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника. За допомогою методу моделювання виокремлено теоретико-методологічний, дослідницько-експериментальний та прикладний блоки структурно-функціональної моделі. Автор акцентує, що зміст позашкільної освіти спрямований на всебічний розвиток особистості, формування нового соціального досвіду на основі бажань дитини з урахуванням її здібностей. Наголошується, що реалізацію змісту позашкільної освіти необхідно розпочинати з вихованцями дошкільного віку, забезпечуючи їх ранній розвиток та селекцію особистісних творчих спрямувань.

Ключові слова: *позашкільна освіта, зміст діяльності позашкільного навчального закладу, структурно-функціональна модель, старший дошкільник, творчо спрямована особистість старшого дошкільника*

Постановка проблеми. Зміст діяльності позашкільного навчального закладу є ключовим чинником формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, базовою ланкою в системному ланцюгу «освітнє середовище позашкільного навчального закладу – творча особистість педагога – творчо спрямована особистість старшого дошкільника». Іншими словами, зміст діяльності позашкільного навчального закладу – це відповідна точка реалізації *практичної* складової позашкільної освіти й виховання.

Зміст позашкільної освіти є важливим компонентом у відкритій системі формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника й базується на світових гуманістичних основах, визнанням творчого розвитку особистості як рушійної сили освітнього процесу. Про це зазначено в «Законі України про позашкільну освіту», Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст., Концепції позашкільної освіти і виховання, Концепції

громадянського виховання дітей та учнівської молоді в умовах розбудови українського суспільства. Проте, як засвідчують дані наших спостережень та практичної діяльності в позашкільному навчальному закладі, окреслена нормативними документами ситуація щодо змісту освіти в позашкільних навчальних закладах може спровокувати неоднозначні ситуації: відсутність планів і програм у роботі з дітьми 6-го року життя, керування настроями, емоціями, хаотичність, інтуїтивність у процесі формування творчо спрямованої особистості дошкільника, спонтанність системи навчальних занять, зміщення акцентів у діяльності позашкільного навчального закладу в бік його потрактування як дозвіллево-розважального закладу, складність у створенні планів і програм, неузгодженість у роботі методичної служби і педагогів тощо. Погоджуємося з Г. П. Пустовіт, який справедливо наголошує, що у процесі планування змістового компоненту позашкільного навчального закладу слід здолати стереотип розуміння дітьми свого вільного часу суто як відпочинку й усвідомити відповідальність за відвідування закладу як організаційно-впорядкованої системи цілеспрямованого навчання й виховання [3].

Мета статті – обґрунтування структурно-функціональної моделі змісту діяльності позашкільного навчального закладу з формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника.

Виклад основного матеріалу дослідження. На основі досліджень системного пізнання світу на філософському рівні А. М. Аверьянов визначає структуру практики – *горизонтальну* (у сенсі різноманітності її форм і напрямів) та *вертикальну* (у розумінні часової послідовності реалізації її етапів). Відповідно, горизонтальна структура практики передбачає «просторовий» взаємозв'язок різних видів діяльності людини, що мають координаційний (взаємозумовлювальний) і субординаційний характер [2].

Для більш ґрунтовного розуміння окресленої проблеми нами спроектовано структурно-функціональну модель змісту діяльності позашкільного навчального закладу з формування творчо спрямованої особистості вихованця, в основі якої позиціонуються такі змістові блоки: **теоретико-методологічний, дослідницько-експериментальний, прикладний** (див. рис. 1).

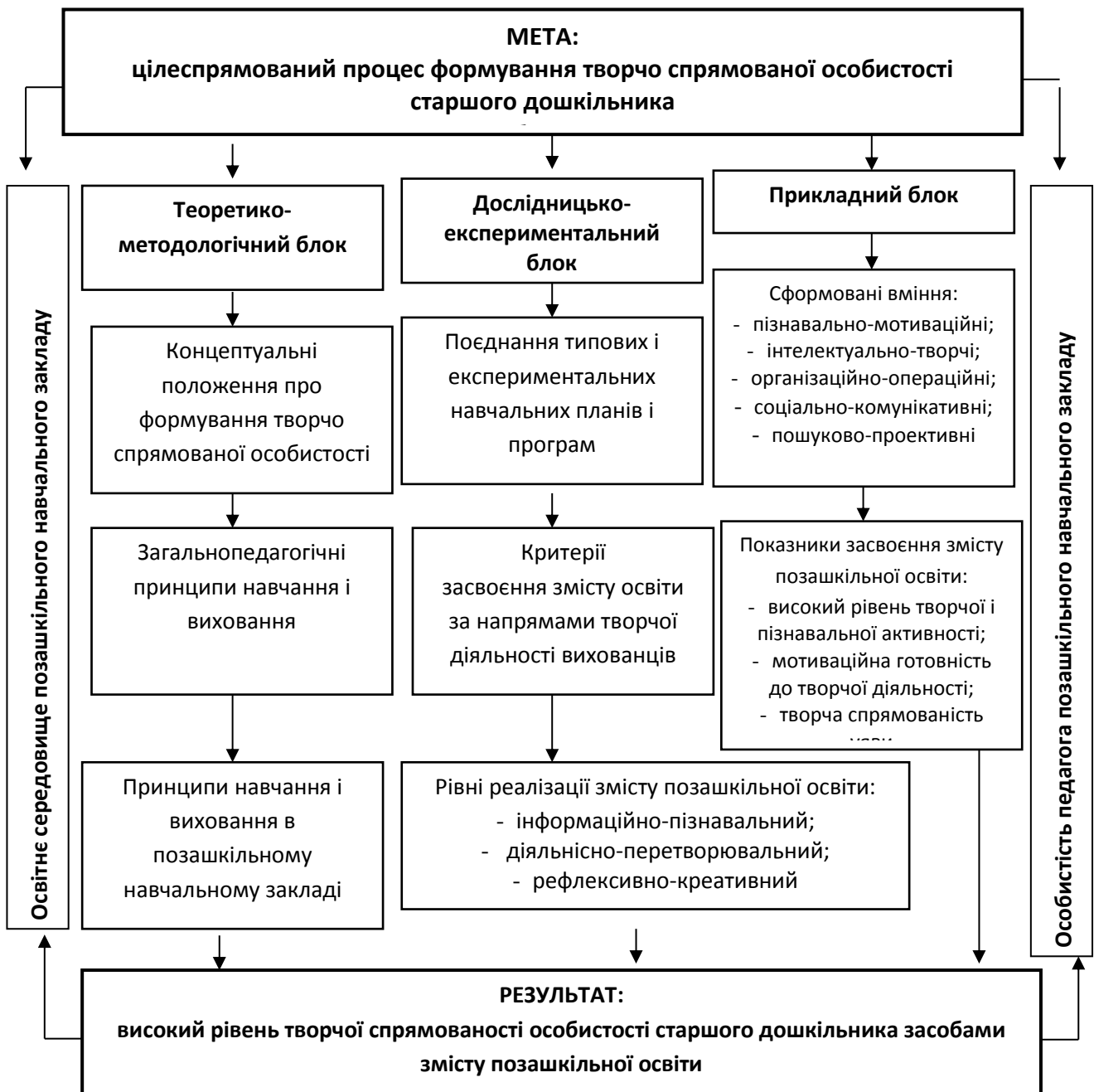

Рис. 1. Структурно-функціональна модель змісту діяльності позашкільного навчального закладу з формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника

Метою запропонованої структурно-функціональної моделі змісту діяльності позашкільного навчального закладу є цілеспрямований процес формування творчо спрямованої особистості старшого дошкільника, а результатом є високий рівень творчої спрямованості особистості старшого дошкільника.

Теоретико-методологічний блок змісту позашкільної освіти базується на загальнопедагогічних принципах навчання і виховання та принципах позашкільної освіти, наукових концепціях щодо формування творчої особистості старшого дошкільника в позашкільному навчальному

закладі; усвідомленні ролі, завдань і ключових цілей позашкільної освіти. Когнітивним наповненням згаданого компоненту є знання про специфіку психології особистості дошкільного віку; педагогічної діяльності позашкільного педагога; розуміння творчого характеру професійної діяльності в позашкільному навчальному закладі; поняття про педагогічну творчість, її види, рівні і критерії, основні психолого-педагогічні умови, які сприяють процесу творчості; поняття креативності і творчих здібностей, обдарованість, талант, співвідношення творчих здібностей з інтелектуальними тощо. Розробка змісту діяльності позашкільного навчального закладу, на нашу думку, повинна базуватися на таких наукових принципах, дотримання яких забезпечує науковість, системність, етапність навчально-виховного процесу, а саме:

- відповідності навчально-виховному змісту соціокультурної парадигми – орієнтація на ментальні особливості українського народу, традиції, звичаї, урахування надбань культурно-історичної спадщини українського народу; культуротворче спрямування у формуванні базової культури особистості;

- гуманізму – визнання дитини найвищою цінністю і центром педагогічної системи в позашкільних навчальних закладах, за умов урахування їх психофізіологічних особливостей, людиноцентристських засад у спілкуванні та взаєминах з іншими людьми на основі запровадження індивідуальної програми освіти, виховання і розвитку;

- цілісності – дотримання наступності й логічної єдності напрямів освітньо-виховної діяльності, яка спрямовується на формування творчо спрямованого світогляду у свідомості підростаючої особистості;

- діалогічності – дотримання принципів партнерської суб'єкт-суб'єктної взаємодії на рівноправних засадах, визнання прав і свобод у вільному висловлюванні та відстоюванні власних думок;

- життєвої смислотворчої діяльності – формування особистості як творця та проектувальника власного життєвого шляху, відповідального за власний вибір та вчинки;

- соціальної та особистісної значущості творчої діяльності дитини – формування особистості як повноцінного й активного члена суспільства, яка працює для його блага;

- психологічного комфорту – забезпечення розвитку творчих здібностей особистості дитини старшого дошкільника через ігрову діяльність, яка є природовідповідною особистісним потребам дитини цього віку й супроводжується відчуттям психоемоційного задоволення.

Окрім того, навчально-виховний процес у позашкільному навчальному закладі базується на принципах, характерних саме для системи позашкільної освіти (за основу взяті принципи, запропоновані Г. П. Пустовітом [3]):

- *варіативності й багатокладності* – забезпечує можливість кожною дитиною та її батьками вибору змісту, форми організації освіти, методів їх здійснення у відповідності до власних здібностей, інтересів та освітніх програм, поглиблення їх практичної спрямованості, диференціації й індивідуалізації як навчальної, так і практичної роботи, що сприяє ефективному розвитку інтелекту та духовному розвитку дитини;

- *інтегративності* – поєднання тематичних блоків із різних предметів (зазначений принцип дозволяє більш глибоко й різнобічно проникати в сторони творчості, що сприяє розширенню світогляду у процесі формування творчо спрямованої особистості, актуалізація різних видів творчих здібностей).

- *добровільності й доступності* – передбачає право вибору особистістю напрямів, змісту, форм, методів, засобів і способів задоволення власних інтересів та освітніх потреб, здобуття додаткових знань, формування вмінь і навичок, що сприятиме творчій самореалізації особистості старшого дошкільника, а також доступності й рівності в оволодінні позашкільною освітою всіма категоріями населення (у тому числі й із «групи ризику», і дітьми з особливими потребами);

- *доцільності поєднання форм, методів та засобів навчання й виховання* у позашкільній освіті відповідно до змісту і завдань позашкільної освіти розкриває сутність процесу ефективного визначення й застосування в навчально-виховному процесі позашкільного навчального закладу всього різноманіття форм, методів і засобів навчання й виховання. Ефективність його реалізації залежить від поєднання п'яти груп умов: освітніх, моральних, психологічних, гігієнічних, естетичних та матеріально-технічних. Дотримання зазначених умов передбачає: аналіз навчальних і творчих можливостей учнів, аналіз обраного змісту, форм, методів, засобів, наявних умов та відповідне прогнозування максимально можливих результатів, визначення необхідних обсягів навчального часу на реалізацію окремих елементів змісту;

- *спрямованості на розвиток емоційно-ціннісної сфери особистості* – реалізація цього принципу має спрямовуватися на створення педагогічних умов систематичного й послідовного впливу на особистість з метою формування не лише когнітивних, а, насамперед, емоційних і моральних якостей, які базуються на естетичному, емоційно-художньому, інтуїтивно-чуттєвому сприйнятті дійсності;

- *спрямованості на розвиток діяльно-практичної сфери особистості* – зазначений принцип дозволяє побачити застосування набутих знань і отриманих умінь на практиці, зокрема й застосування продуктів креативно-творчої діяльності, що сприяє гармонійній інтеграції дитини в соціокультурне середовище;

- *рефлексивної креативності* передбачає орієнтування на індивідуально-творчий підхід до планування системи занять, використання в

педагогічній діяльності інтерактивних інноваційних технологій. Цей принцип розглядаємо в невіддільній єдності з професійно-педагогічною саморефлексією педагога – створення умов для самостійної навчально-дослідної роботи як педагога, так і вихованця задля його саморозвитку, самопізнання, самовизначення, самоосвіти, самовиховання, самореалізації.

Дослідницько-експериментальний блок змісту позашкільної освіти базується на поєднанні типових і експериментальних навчальних планів і програм роботи позашкільного навчального закладу, виявлення можливостей творчого розвитку особистості старшого дошкільника шляхом аналізу змісту навчальних програм за профілями творчого спрямування; моделювання різних типів занять за однаковим змістом, визначення оптимальних методів вивчення даної теми і найбільш продуктивного її засвоєння вихованцями; на основі аналізу змісту навчального заняття прогнозування появи рівня творчо спрямованої особистості; розробка творчих ситуацій, дидактичних можливостей як конкретного вихованця, так і певних груп старших дошкільників; розробка комплексу евристичних запитань для контролю й самоконтролю за творчою діяльністю; розробка форм і методів управління і самоуправління творчою діяльністю як педагога, так і вихованців; співтворчість з вихованцями у виборі форми і технології проведення інтерактивного заняття (заняття-екскурсія, заняття-пригода, заняття-виставка, заняття-концерт тощо). Дослідницько-експериментальний блок реалізується за певними рівнями змісту позашкільної освіти. *Перший рівень (інформаційно-пізнавальний)*. Зміст освіти і виховання має пропедевтичне та загальнорозвивальне спрямування й за необхідності розробляється для дітей різновікових груп, які тільки починають займатись у позашкільних закладах, або навчалися за іншим профілем. При побудові змісту таких програм, насамперед, слід урахувати індивідуальний рівень раніше сформованих знань і вмінь вихованців, профіль гуртка, психофізіологічні особливості вікової групи. Метою засвоєння такого рівня змісту позашкільної освіти є сформованість стійкого виду пізнавального інтересу, підтримка природної допитливості, виявлення природних задатків старшого дошкільника щодо певного виду творчої спрямованості (музична, технічна, природна, наукова тощо). Головне завдання педагога на цьому рівні полягає в здійсненні психолого-педагогічного супроводу соціально-психологічної адаптації вихованців до умов навчального закладу, створення сприятливої атмосфери та дружнього клімату в дитячих колективах, з урахуванням гри як провідного виду діяльності в цьому віці, насичення емоційного-чуттєвого поля спілкування та взаємодії (яскраве оформлення інтер'єру, музичні засоби, театралізовані дійства тощо), прогнозування можливих кризових ситуацій і створення оптимальних умов

для розвитку дитячої творчості (*під кризовими явищами вбачаємо згасання інтересу до будь-якого-виду діяльності*).

Другий рівень (діяльнісно-перетворювальний). Зміст позашкільної освіти і виховання має на меті формування практичних умінь і навичок творчої діяльності безпосередньо в навчальному-виховному процесі позашкільного навчального закладу. Реалізація змісту запроваджується через різноманітні форми й методи (урок-демонстрація, урок-лекція, гурткова клуб-на робота, індивідуальні заняття, конференції, презентації на природі та в інших закладах, передбачених Статутом позашкільного навчального закладу).

Метою засвоєння вказаного рівня змісту освіти є ознайомлення з різними видами творчої діяльності і поява стійкої мотиваційної готовності розвивати в подальшому творчу активність. Головне завдання педагога на цьому рівні полягає в допомозі сформуванню оцінне ставлення дитини до себе та своїх творчих здібностей, збагатити індивідуальний досвід дитини в процесі гри та інших видів діяльності новими правилами і нормами співжиття в колективі, загальнолюдськими моральними цінностями, підтримати мотивацію довільного відповідального вибору при заняттях творчістю (відповідальне ставлення до зазначеного виду діяльності, а не тільки як до розваг).

Третій рівень (рефлексивно-креативний). Зміст діяльності позашкільного навчального закладу містить ускладнені форми роботи, які вимагають виявлення більшої самостійності, залучення когнітивних і пізнавальних процесів, спрямовані на підтримку словесного мислення та внутрішнього мовлення (при створенні продуктів творчої діяльності, – малюнок, аплікація, конструювання, – доцільним є словесний супровід), появу творчих форм уяви (мрії, фантазування), усвідомлення суспільної значущості продуктів власної творчості, експериментування з різними видами форм і діяльностей, які здатні виявити раніше приховані творчі здібності особистості дитини старшого дошкільника. Головне завдання педагога на цьому рівні полягає в займанні партнерської позиції співтворчості стосовно особистості старшого дошкільника як суб'єкта творчого процесу; допомога дитині в оволодінні вмінням керувати собою, регулювати власні наміри, дії та вчинки, передбачати можливі дії та оцінки з боку інших щодо тієї чи іншої ситуації.

Про засвоєння змісту позашкільної освіти за напрямками творчої діяльності вихованців можна судити за такими рівнями творчої спрямованості особистості старшого дошкільника: латентний, низький, середній, високий.

Прикладний блок змісту позашкільної освіти передбачає сформованість у старших дошкільників таких умінь: *пізнавально-мотиваційних*: бажання якомога більше пізнати нового, не відчуваючи психоемоційної втоми, а, навпаки, отримуючи тільки позитивні емоції від процесу творчої діяльності; *інтелектуально-творчих*: оволодіння необхідними знаннями з обраного профілю діяльності позашкільного

навчального закладу (наукового, музичного, художнього тощо); *організаційно-операційних*: вміння самостійно приймати рішення та мати відповідальне ставлення за свої дії та вчинки у творчо модельованих навчальних ситуаціях (вибір кольору, поєднання темпу і тембру голосу, експериментування з технічними приладами тощо), опануваннями навичками організації та самоорганізації творчої діяльності, управління своїми відчуттями та психоемоційними станами; *соціально-комунікативних*: уміння висловлювати свої бажання й відчуття, взаємодіяти як з однолітками у соціальному середовищі, так і з наставниками, здатність до спільної діяльності, співтворчості, формування спеціальних особистісних рис та якостей, які притаманні творчо спрямованій особистості; *пошуково-проективних*: здатність виявляти приховані здібності, таланти, можливості, поєднувати наявні творчі здібності в різних видах творчої діяльності. Показники засвоєння змісту позашкільної освіти старшими дошкільниками визначаємо такі: високий рівень творчої та пізнавальної активності; мотиваційна готовність до творчої діяльності; творча спрямованість уяви.

Зміст позашкільної освіти спрямований на всебічний розвиток особистості, формування нового соціального досвіду на основі власних бажань дитини, урахування її нахилів і задатків. Методика позашкільного педагогічного процесу базується на природовідповідній творчій поведінці особистості дитини. Як зазначає Т. І. Суцєнко, найголовніша функція позашкільних навчальних закладів – знайти такі види діяльності, таку працю, де дитина змогла б стати справжнім творцем. Без цього не може бути й мови про розвиток творчої, всебічно розвиненої особистості. Форма організації занять у позашкільному навчальному закладі повинна базуватися на грі, яка є провідною діяльністю в цьому віці [4; 5]. Ш. О. Амонашвілі вважав, що пустощі дитини – це мудрість дитинства, це вияв творчості, прагнення до нестандартної поведінки. І саме з пустунів, на думку автора, виростають творчі особистості [1].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Таким чином, проаналізувавши результати наукових досліджень та досвід роботи позашкільних виховних закладів в Україні на сучасному етапі, можемо констатувати, що останнім часом значно зросли вимоги до змісту і форм їх діяльності, що зумовило підвищення інтенсивності та перебудови їх роботи в цілому. Зміст позашкільної освіти потребує вдосконалення через суперечність у філософських імперативах «зміст» і «форма», що перебувають у нерозривній єдності та взаємозалежності: унаслідок трансформації змісту освіти змінюються й форми. Разом із тим, зазвичай, зазначені зміни гальмують інноваційні процеси через надто повільне впровадження, неадекватність новому змісту та наявним умовам.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в експериментальній перевірці блоків структурно-функціональної моделі змісту діяльності позашкільного навчального закладу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике / Шалва Александрович Амонашвили. – М. : Издательский Дом Шалвы Амонашвили, 2001.– 464 с.
2. Аверьянов А. Н. Система: философская категория и реальность / Анатолий Николаевич Аверьянов. – М. : Мысль, 1976. – 188 с.
3. Пустовіт Г. П. Позашкільна освіта і виховання: теоретико-дидактичний аспект / Григорій Петрович Пустовіт : [монографія] Книга 1. – Миколаїв : МДУ ім. В. О. Сухомлинського, 2010. – 379 с.
4. Суценок Т. І. Основи позашкільної педагогіки : посібник для класних керівників, педагогів позашкільних закладів / Тетяна Іванівна Суценок. – Мінськ : Бел. наука, 2000. – 221 с.
5. Суценок Т. І. Педагогічний процес у позашкільних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Тетяна Іванівна Суценок. – Запоріжжя, 1993. – 332 с.

РЕЗЮМЕ

Семёнов А. С. Структурно-функциональная модель содержания деятельности внешкольного учебного учреждения по раннему формированию творчески направленной личности воспитанника.

Целью статьи является обоснование структурно-функциональной модели содержания деятельности внешкольного учебного заведения, ориентированного на формирование творчески направленной личности старшего дошкольника. С помощью метода моделирования выделены теоретико-методологический, опытно-экспериментальный и прикладной блоки структурно-функциональной модели. Автор акцентирует, что содержание внешкольного образования направлено на всестороннее развитие личности, формирование нового социального опыта на основе желаний ребенка с учетом его склонностей и задатков. Отмечается, что реализацию содержания внешкольного образования необходимо начинать с воспитанниками дошкольного возраста, обеспечивая их раннее развитие и селекцию личностных творческих направленностей.

Ключевые слова: внешкольное образование, содержание деятельности внешкольного учебного заведения, структурно-функциональная модель, старший дошкольник, творчески направленная личность старшего дошкольника.

SUMMARY

Semenov O. Structural and functional model of the content of out-of-school educational establishment activity on the early formation of the preschooler's creatively directed personality.

The aim of the article is studying the structural and functional model of the content of out-of-school educational establishment activity focused on the formation of the senior preschool child's creatively directed personality. The theoretical and methodological, research and experimental and applied blocks of the structural and functional model are singled out by means of the modeling method.

The working out of the content of out-of-school educational establishment activity must be based on the scientific principles sticking to which provides scientific character, consistency, the staging of teaching and educational process, namely: compliances of teaching and educational contents to the social and cultural paradigm, humanity, integrity,

dialogism, vital meaningful activity, social and personal significance of the child's creative activity and psychological comfort.

The research and experimental block is realized by the appropriate levels of the out-of-school education content: informative and cognitive, active and transformative, and reflexive and creative.

The applied block of the out-of-school education content involves the formation of such groups of abilities among the senior preschool children as: informative and motivational, intellectual and creative, organizational and operational, social and communicative, search and projective. The criteria and indicators of the assessment of the senior preschool child's creative orientation are defined by the level differentiation of assimilation of the out-of-school education content: dominating, expressed, unstable, latent.

The author states that the out-of-school education content needs to be improved by the contradiction of the philosophical imperatives "contents" and "form" that are inseparable and interdependent. The content of out-of-school education is directed at the personality's full development, new social experience formation based on the child's desires taking into account his or her abilities. It is noted that the implementation of the out-of-school education content one should begin with the pupils of preschool age, providing their early development and the selection of personal creative directions.

The prospects for further research are described in the experimental verification of the article of structural and functional model of the content of out-of-school educational establishment activity.

Key words: *out-of-school education, content of out-of-school educational establishment activity, structural and functional model, senior preschool child, senior preschool child's creatively directed personality*